



You have downloaded a document from  
**RE-BUŚ**  
repository of the University of Silesia in Katowice

**Title:** Wprowadzenie

**Author:** Ewa Ogrodzka-Mazur, Barbara Grabowska, Anton Dragomiletskii

**Citation style:** Ogrodzka-Mazur Ewa, Grabowska Barbara, Dragomiletskii Anton. (2021). Wprowadzenie. "Edukacja Międzykulturowa" (2021), Nr 15, s. 11-19.



Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).



UNIwersYTET ŚLĄSKI  
W KATOWICACH



Biblioteka  
Uniwersytetu Śląskiego



Ministerstwo Nauki  
i Szkolnictwa Wyższego

## Wprowadzenie

---

W 2012 roku ukazał się pierwszy numer rocznika „Edukacja Międzykulturowa”. W bilansie otwarcia Tadeusz Lewowicki – Przewodniczący Rady Naukowej – napisał „W wielokulturowym świecie, który coraz silniej oddziałuje na nasze społeczeństwo i w którym Polacy uczestniczą z coraz większym zaangażowaniem, sprawy edukacji mogą i powinny odgrywać znaczącą i przede wszystkim pozytywną rolę – powinny służyć zbliżeniu ludzi różnych kultur i ich pomysłnemu życiu, współpracy, rozwojowi” (2012, s. 15). Tą ideą kierował się Zespół Redakcyjny, opracowując kolejne numery czasopisma, w których są prezentowane artykuły i rozprawy teoretyczne, komunikaty z badań, jak również opisy praktycznych działań w zakresie edukacji międzykulturowej.

Te dziesięć lat promocji edukacji międzykulturowej na łamach czasopisma zaowocowało rozwojem pedagogiki międzykulturowej: wydano kilkadziesiąt monografii (coroczne bibliografie prac z edukacji wielo- i międzykulturowej wydanych w danym roku, a publikowane w pierwszym numerze czasopisma z danego roku), zorganizowano kilkadziesiąt konferencji, do programu kształcenia na uczelniach wyższych wprowadzono przedmioty podejmujące problematykę zróżnicowania kulturowego i edukacji międzykulturowej (Cukras-Stelągowska, 2020, ss. 295–309), uzyskano awanse naukowe w zakresie tej problematyki (coroczne zestawienia tytułów profesorskich, habilitacji i doktoratów z edukacji wielo- i międzykulturowej uzyskanych w danym roku są publikowane w pierwszym numerze czasopisma w kolejnym roku).

To już piętnasty numer i dziesiąty rok wydawania czasopisma „Edukacja Międzykulturowa”. W tym czasie rocznik stał się półrocznikiem (od 2017 roku), umiędzynarodowiono skład Rady Naukowej oraz Zespół Recenzentów. Do grona trzech członków rady z zagranicznych ośrodków naukowych dołączyli kolejni i aktualnie w skład rady naukowej wchodzi piętnastu znamienitych naukowców z Czech, Hiszpanii, Holandii, Kanady, Niemiec, Rosji, Słowacji, Ukrainy i USA. Aktualnie półrocznik jest w pełni publikowany na licencji Open Access i znajduje się w wykazie punktowanych czasopism MNiE z przyznaną liczbą 70 pkt.

Jubileuszowy numer czasopisma otwiera artykuł Jerzego Nikitorowicza i Marty Guziuk-Tkacz pod tytułem *Wielokulturowość – międzykulturowość*

– *transkulturowość w kontekście edukacyjnym*. Autorzy charakteryzują teorie i koncepcje naukowe generujące pojęcia: wielokulturowość, międzykulturowość i transkulturowość. Wyjaśniają przy tym znaczenie tychże pojęć w kontekście mikro- i makrospołecznym oraz ich zastosowanie w naukach humanistycznych i społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem pedagogiki. Wskazują również na wartość kształtujących się subdyscyplin – pedagogiki międzykulturowej i transkulturowej. Zachęcają tym samym do dyskusji i wymiany poglądów.

Drugi tekst w tym dziale – autorstwa Zbyszko Melosika – pt. *Izolacjonizm mniejszości, hybrydyzacja tożsamości i dylematy edukacji międzykulturowej* – jest poświęcony współczesnym dylematom edukacji międzykulturowej związanym z przemianami zarówno globalnej rzeczywistości, jak i tożsamości. Po omówieniu głównych idei edukacji międzykulturowej Autor rekonstruuje zjawiska odnoszące się do asymilacji i izolacjonizmu mniejszości rasowych oraz etnicznych we współczesnych wielokulturowych społeczeństwach. Przywołuje różne konteksty enklawizacji, samowykluczania się i mniejszościowego etnocentryzmu oraz esencjalizmu, także w szkolnictwie, prowadzące do potwierdzania reprodukcji ekonomicznej i kulturowej. Autor wskazuje na różnorodne dylematy wynikające z „uwikłania” edukacji międzykulturowej w przemiany współczesnej wielokulturowej rzeczywistości. Przedstawia również wyzwania dla tej edukacji związane z pandemią Covid-19. W konkluzji Autor nakreśla pozytywny potencjał dynamiki rozwojowej współczesnej edukacji międzykulturowej. Jego zdaniem skomplikowana rzeczywistość społeczno-kulturowa, której źródłem są procesy globalizacji, stawia przed edukacją międzykulturową nowe wyzwania.

Autorką trzeciego tekstu w dziale *Artykuły i rozprawy*, pt. *Szkoła w społeczeństwie wielokulturowym*, jest Jolanta Szempruch. Zdaniem Autorki szkoła w społeczeństwie wielokulturowym – jako miejsce kontaktów z Innymi i wzajemnego oddziaływania różnych grup społecznych – zmaga się z różnymi wyzwaniami w realizacji funkcji społecznych. Następnie ukazuje społeczne funkcje edukacji i szkoły w perspektywie koncepcji strukturalno-funkcjonalnej, konfliktowej, interpretatywnej i podejścia środowiskowego. Na tym tle podjęła próbę zarysowania koncepcji pracy szkoły w społeczeństwie wielokulturowym, z uwzględnieniem kultury środowiska rodzinnego, lokalnego, regionalnego, kultury narodu i ogólnoludzkiej.

Dział *Edukacja międzykulturowa na świecie* otwiera artykuł Agnieszki Gromkowskiej-Melosik pt. *Globalna tożsamość korporacyjnego lidera i edukacja międzykulturowa*. W tekście Autorka podjęła problem instrumentalne-

go wykorzystania idei międzykulturowości przez globalne korporacje w celu zwiększenia swojej konkurencyjności na globalnych rynkach. W ostatniej części tekstu nakreślony został przykład elitarnych szwajcarskich szkół średnich, w których młodzi synowie i córki z najbogatszych rodzin z wszystkich obszarów kulturowych i kontynentów przygotowywani są do roli globalnych międzykulturowych liderów. W konkluzji Autorka konfrontuje przedstawione wyżej założenia, odnoszące się do postaci globalnego lidera, z tradycyjnymi ideałami edukacji międzykulturowej.

Andrei Harbatski w tekście pt. *Man as a subject of cognition in the perspective of pedagogical anthropology – Georgy Shchedrovitsky's anthropological ideas and searches* pokazuje, jak prace naukowe rosyjskiego filozofa Jerzego Szczedrowickiego mogą pomóc współczesnej antropologii pedagogicznej i poddał ogólnej ocenie jego wkład w rozwój antropologii pedagogicznej. Zwrócił uwagę na aktualność praktyk naukowych naukowca, które nie straciły na znaczeniu i mogą być wykorzystywane zarówno w pedagogice, antropologii pedagogicznej, jak i edukacji międzykulturowej.

Helena Krasowska i Lech Aleksy Suchomłynow w artykule pt. *Stan oświaty polskiej w Charkowskim Okręgu Konsularnym* nakreślili rozwój organizacji mniejszości polskiej, w tym szkolnictwa polskiego. Scharakteryzowali rozwiązania formalno-prawne, podstawy finansowe i infrastrukturalne obowiązujące w Charkowskim Okręgu Konsularnym.

Na Łotwę zabiera nas Maria Marta Urlińska, która w artykule *Szkoła polska na obczyźnie – wielkie nadzieje i ... szybki zmierzch. Krótka historia jednej placówki na Łotwie* opisuje powstanie i funkcjonowanie szkoły z polskim językiem wykładowym, który z czasem został przez władze sprowadzony do nauczania go jako języka obcego. Autorka opisuje determinację miejscowego środowiska polskiego poszukującego wsparcia dla inicjatywy rozbudowy czy budowy od podstaw nowej placówki.

Anna Młynarczuk-Sokołowska i Emilia Żyłkiewicz-Płońska w tekście pt. *An outline of the phenomenon of refugeeism in Poland. Towards research into refugee resilience* podejmują problematykę uchodźstwa. Artykuł stanowi przegląd kierunków badań realizowanych w różnych krajach, które dotyczą zasobów odpornościowych uchodźców, w kontekście mechanizmu *resilience*, i ma na celu zasygnalizowanie ścieżek projektowania inicjatyw badawczych, jak również działań edukacyjnych wspierających proces integracji osób z doświadczeniem uchodźstwa w Polsce. Na podstawie przeanalizowanych wyników badań Autorki zauważają potrzebę wzmacniania zasobów indywidualnych i społeczno-kulturowych związanych z wymiarem społecznym,

kulturowym, politycznym, ekonomicznym i środowiskowym, wspieranych przez proces integracji przymusowych migrantów oraz dobrostan psychiczny zarówno samych uchodźców, jak i społeczeństwa przyjmującego.

W artykule pt. *Specyfika dyskursu prasowego na temat badań PISA w Niemczech (2001–2010)* – zamykającym ten dział – Inetta Nowosad i Anna Borkowska zaprezentowały główne tematy dyskursu prasowego toczącego się na łamach prasy niemieckiej w pierwszej dekadzie XXI wieku po opublikowaniu wyników badania PISA. Autorki przyjęły założenie, że podejmowane przez media sprawy dotyczące oświaty z jednej strony stanowią odzwierciedlenie zainteresowania społeczeństwa edukacją, natomiast z drugiej mogą prowadzić do pogłębionego oglądu diskutowanych zjawisk.

W dziale *Komunikaty z badań* znajduje się artykuł Mariusza Korczyńskiego i Dariusza Majerka pt. *Pomiar wrażliwości międzykulturowej w warunkach polskich*. Autorzy zaprezentowali polską wersję kwestionariusza do pomiaru wrażliwości międzykulturowej wraz z jego własnościami psychometrycznymi i wynikami analizy normalizacyjnej. Narzędzie pozwala w sposób szybki, trafny i rzetelny dokonywać pomiaru podstawowych czynników wrażliwości międzykulturowej, takich jak: Zaangażowanie w interakcję, Szacunek dla różnic kulturowych, Pewność w interakcji, Przyjemność z interakcji, Uwaga/Pilność w interakcji. Artykuł dopełnia kwestionariusz wraz z kluczem, ułatwiający praktykom analizę i interpretację uzyskanych wyników.

Autorzy czterech kolejnych tekstów przeprowadzili badania na pograniczu polsko-czeskim wśród uczniów i ich rodziców oraz studentów. Barbara Grabowska w artykule pt. *Edukacja w szkołach z polskim językiem nauczania na Zaolziu w opiniach uczniów i ich rodziców* dokonała skrótowej charakterystyki prawnych aspektów funkcjonowania mniejszości narodowej, przywołała akty tworzące standardy w zakresie ich ochrony wyrażone w prawie międzynarodowym oraz w prawodawstwie czeskim. Projektując badania dotyczące szkoły, przyjęła paradygmat funkcjonalno-strukturalny. W tym ujęciu szkoła jest miejscem socjalizacji, w którym następuje reprodukcja norm, wartości i tradycji. Wyniki badań wskazują, iż dla rodziców uczniów ze szkół z polskim językiem nauczania wybór szkoły dla własnego dziecka jest przejawem polskości, a dla ich dzieci powodem uczęszczania jest możliwość nauki języka polskiego, fakt bycia Polakiem oraz dbałość o zachowanie polskości.

Rozważania podjęte przez Ewę Ogrodzką-Mazur w drugim artykule, pt. *Identyfikacje narodowe młodzieży akademickiej jako efekt kategoryzowania społecznego na pograniczu polsko-czeskim*, koncentrują się na kwestiach dotyczących przejawianych przez młodzież akademicką identyfikacji na-



rodowych. W pedagogicznej analizie podjętej problematyki Autorka przyjęła konceptualizacje teoretyczno-metodologiczne, nawiązujące do: Pawła Boskiego teorii tożsamości kulturowej, opartej na wartościach i praktykach w warunkach dwu- i wielokulturowej socjalizacji, Tadeusza Lewowickiego teorii zachowań tożsamościowych oraz teorii kontaktu międzygrupowego i wzajemnego różnicowania międzygrupowego, wywodzących się z hipotezy kontaktu. Autorka – na podstawie wyników badań – wskazuje na zmiany zachodzące w obszarze kryterialnych oraz korelatywnych atrybutów tożsamościowych polskich i czeskich studentów.

Jolanta Suchodolska w trzecim tekście pt. *Edukacja uniwersytecka na Pograniczu – jako przestrzeń kształtowania się projektu życiowego młodych dorosłych*, podejmuje próbę spojrzenia na miejsce, jakie zajmuje edukacja uniwersytecka w procesie budowania projektu życiowego przez cieszyńskich studentów na pograniczu polsko-czeskim. Autorka opisuje stosunek młodych ludzi do kształcenia, rozumianego nie tylko jako proces podnoszenia poziomu swojego wykształcenia, ale – w głównej mierze – wzrostu życiowych kompetencji, a także podnoszenia poziomu zadowolenia ze swojego życia.

Cykl komunikatów z badań pogranicza polsko-czeskiego zamyka artykuł Zenona Jasińskiego, prezentujący projekt realizowany przez uczelnie partnerskie w Polsce (Opole) i Republice Czeskiej (Hawirzów), dotyczący jakości i stylu życia oraz planów życiowych i tożsamości mieszkańców (uczniów i studentów) tego pogranicza po przyjęciu Polski i Czech do Unii Europejskiej.

W dziale *Forum pedagogów międzykulturowych* zawarto pięć tekstów. Pierwszy, autorstwa Andrzeja Nikitorowicza, pt. *Konflikty narodowo-etniczne w społecznościach pogranicza kulturowego w województwie podlaskim*, charakteryzuje konflikty o charakterze narodowo-etnicznym zachodzące w ostatnich latach w województwie podlaskim. Autor wymienia szereg czynników wewnętrznych i zewnętrznych, które warunkują występowanie na północno-wschodnim pograniczu Polski zwiększonej liczby sytuacji konfliktowych o podłożu etniczno-narodowym. Wskazuje ponadto, że w aktualnej sytuacji kształtowanie się początkowo ukrytych, a następnie całkowicie jawnych konfliktów na tle odmienności kulturowej i etnicznej jest nieuniknione. Podkreśla zarazem, że pojawiające się konflikty nie oznaczają osłabienia pozycji mniejszości etnicznych i narodowych. Wiąże je ze wzrostem świadomości w zakresie obrony wartości rodzimych.

Anna Linka podjęła aktualną problematykę oddziaływania pandemii Covid-19 na akulturację i strategię akulturacyjne przejawiane przez studentów

międzynarodowych w UE, USA i Australii. Pandemia wyostriżyła trudne i ryzykowne aspekty akulturacji studentów, przyspieszając ją. Studenci najczęściej wybierają strategie akulturacyjne – lub przez pandemię są skazani na takie wybory – które nie wiążą się z budowaniem relacji ze społeczeństwem przyjmującym: separację i marginalizację.

W opracowaniu pt. *Małżeństwa mieszane w przestrzeni społecznej – przegląd aktualnych doniesień* – Alicja Hruzd-Matuszczyk podjęła rozważania dotyczące rodziny, w tym przede wszystkim małżeństw mieszanych, które stają się coraz bardziej widoczne, nie tylko w statystykach zawieranych małżeństw, a przede wszystkim w życiu społecznym. Autorka prezentuje tendencje zachodzące w doświadczeniach życia społecznego przez małżeństwa mieszane.

Autorki kolejnego artykułu w tym dziale – Agata Rzymelka-Fraćkiewicz i Teresa Wilk – pt. *Odmienność a poczucie bezpieczeństwa, czyli, co możemy, i co powinniśmy zmienić w naszym myśleniu o Innych w ilustracji filmowo-teatralnej*, podjęły problematykę wzajemnego funkcjonowania osób reprezentujących odmienne kultury, narodowość, rasę czy religię. W tekście próbują zainteresować Czytelnika przedmiotowym zagadnieniem, które można oswoić i rozwinąć dzięki edukacji międzykulturowej, mogącej przybierać różne formy edukacji, także poprzez poszczególne dziedziny sztuki, takie jak teatr czy film.

Dział zamyka artykuł Karoliny Czerwiec pt. *Spoleczno-kulturowe mechanizmy funkcjonowania osoby transpłciowej*. Autorka przybliżyła problematykę funkcjonowania młodzieży i osób dorosłych transpłciowych. Przywołane wyniki badań wskazują, iż doświadczają oni zastraszania i dyskryminacji w szkołach, w miejscu pracy, a nawet w otrzymaniu opieki zdrowotnej.

Dział *Praktyka edukacyjna* otwiera tekst Urszuli Lewartowicz pt. *Pomiędzy lokalnością a międzykulturowością. Wielokulturowe tradycje miasta jako (pre)tekst dla praktyki edukacyjnej*. Autorka koncentruje się na kategorii wielokulturowości wpisanej w dziedzictwo kulturowe miasta, w tym przypadku Lublina, którego wielokulturowe tradycje stały się przedmiotem działań edukacyjnych, będących próbą pogodzenia wewnętrznego i zewnętrznego dialogu tożsamościowego, możliwością spotkania zarówno z Innym, jak i samym sobą. Wskazane idee zaprezentowano w opracowaniu na przykładzie projektu edukacyjnego realizowanego w Lublinie wokół bajki międzykulturowej *O Unijanku – dzielnym chłopcu, który Rzeczpospolitej poznawał kultury*. Bajka, uwrażliwiająca na wielość i różnorodność kultur wpisaną w kulturowe dziedzictwo Lublina, stanowi przykład działań pomiędzy lokalnością a międzykulturowością.

Autorka drugiego tekstu w tym dziale – Alina Szwarc – również podejmuje problematykę edukacji międzykulturowej, której odbiorcami są małe dzieci. W artykule pt. *Treści (między)kulturowe w procesie kształcenia przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej – na podstawie analizy aktualnych podstaw programowych* prezentuje obowiązujące podstawy programowe przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej w perspektywie problematyki dotyczącej różnorodności kulturowej. Przeglądu podstaw dokonała przez pryzmat założeń zarówno edukacji regionalnej, jak i międzykulturowej, a teoretycznymi podstawami rozważań uczyniła koncepcję tożsamości międzykulturowej opracowaną przez Jerzego Nikitorowicza.

Problematyka edukacji dzieci jest kontynuowana przez Mariusza Antolaka w artykule pt. *Edukacja globalna dzieci w zakresie kształtowania krajobrazu – Global Garden Project Praia (Republika Zielonego Przylądka)*. Autor prezentuje wyniki badań przeprowadzonych wśród uczniów jednej ze szkół podstawowych w dzielnicy Achada Grande Frente w Prai (Republika Zielonego Przylądka). W kwietniu 2015 roku szkoła brała udział w projekcie Global Garden Project, Fundacji „W krajobrazie”. W badaniach szczególną uwagę zwrócono na kwestie związane z postrzeganiem krajobrazu w ujęciu edukacji globalnej. Analiza i interpretacja prac dzieci jest dobrym źródłem informacji pomagających w przygotowaniu właściwego programu nauczania w zakresie edukacji krajobrazowej.

W tym numerze czasopisma znalazły się cztery artykuły recenzyjne. Pierwszy z nich odnosi się do monografii przygotowanej przez Jerzego Nikitorowicza: *Edukacja międzykulturowa w perspektywie paradygmatu współistnienia kultur*. Jak zauważa Anna Szafrąńska, atutem recenzowanej monografii jest rozpatrywanie problematyki z perspektywy teoretycznej i praktycznej, gdyż dzięki przystępnemu i niezwykle dobrze trafiającemu do Czytelnika językowi książka ta dostarcza, również niewprawnym w czytaniu tekstów naukowych, tak potrzebnej wiedzy dotyczącej środowiska zróżnicowanego kulturowo i założeń edukacji międzykulturowej. Kolejny artykuł recenzyjny, przygotowany przez Aleksandrę Matyję, dotyczy publikacji Danyuty Glondys i Małgorzaty Bednarczyk: *Komunikacja międzykulturowa albo lepiej nie wychodź z domu*. Zamierzeniem Auterek było uzupełnienie luki na polskim rynku wydawniczym, bowiem ma podręcznikowy charakter i może posłużyć jako podstawa nie tylko zajęć akademickich, lecz również szkoleń, warsztatów i prelekcji dla szerszego grona odbiorców mających do czynienia z różnorodnością kulturową na co dzień lub chcących samodzielnie zgłębiać ten temat. Trzeci artykuł recenzyjny dotyczy książki *Irlandia. Zielona wyspa*



*międykulturowej edukacji, opieki i wychowania*, której autorami są Andrzej Murzyn i Bogusław Śliwerski. Zdaniem Renaty Nowakowskiej-Siuty publikacja może być pomocna w zrozumieniu specyfiki „Zielonej Wyspy”, a także kulturowych, społecznych i politycznych procesów, które oddziałują na aktualnie podejmowane w tym kraju reformy edukacyjne, może być także wykorzystywana przez nauczycieli akademickich i studentów w procesie dydaktycznym, prowadzonym w uczelniach w zakresie pedagogiki porównawczej. Dział *Artykułów recenzyjnych* dopełnia prezentacja – autorstwa Małgorzaty Mikut – monografii wieloautorskiej przygotowanej przez Dariusza Kubinowskiego i Urszulę Lewartowicz: *Kompetencje kluczowe animatorów kultury i ich kształcenie*. Artykuły zawarte w publikacji były przygotowane z myślą o Animatorach Kultury, przedstawicielach instytucji i organizacji działalności kulturalnej, studentach kierunków i specjalności z nią związanych, badaczach kultury, wykładowcach, menedżerach i miłośnikach kultury.

Przedkładany Czytelnikom kolejny numer czasopisma „Edukacja Międykulturowa” zawiera także opis jednego międzynarodowego wydarzenia, które ze względu na epidemiczne ograniczenia spowodowane przez Covid-19 odbyło się w formie e-konferencji, zrealizowanej w ramach projektu *Styl i jakość życia oraz plany życiowe i tożsamość mieszkańców pogranicza polsko-czeskiego po przyjęciu Polski i Czech do UE | Styl a kvalita života, stejně jako životní plány a identita obyvatel polsko-české pohraničí po vstupu Polska a České republiky do EU*, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz ze środków budżetu państwa w ramach programu „Przekraczamy granice”.

Zaprezentowane w czasopiśmie artykuły świadczą o tym, iż „wielokulturowość – chociaż jest zjawiskiem powszechnym – wciąż jednak nie wydaje się dostatecznie »oswojona«, wciąż pozostaje w dużej mierze marnowaną szansą wspólnego tworzenia dóbr kultury duchowej i materialnej, wielostronnej kooperacji, kształtowania warunków szczęśliwego życia ludzi różnych narodowości, ras, wierzeń, kultur. W integrującej się Europie i poddającym się procesom globalizacji świecie sprawy edukacji międykulturowej stają się jednym z najważniejszych wyzwań” (Lewowicki, 2012, s. 15).

W imieniu zespołu redakcyjnego i Rady Naukowej półrocznika „Edukacja Międykulturowa” pragniemy podziękować wszystkim Recenzentom i Autorom za twórczy namysł nad problematyką wiele – i międykulturowości. Wydanie tego numeru czasopisma stało się możliwe dzięki niezmiennej przy-

chylności i pomocy władz akademickich Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Instytutu Pedagogiki oraz Wydawnictwa Adam Marszałek.

Redaktorzy tomu  
Ewa Ogrodzka-Mazur  
Barbara Grabowska  
Anton Dragomiletskii

### **Bibliografia**

- Cukras-Stelągowska, J. 2020. Edukacja międzykulturowa na poziomie uniwersyteckim w Polsce w kontekście nabywania nowych kompetencji przez młodzież. *Edukacja Międzykulturowa*. 2 (13), ss. 295–309.
- Lewowicki, T. 2012. *Edukacja międzykulturowa – bilans otwarcia 2012. Edukacja Międzykulturowa*. 1 (1), ss. 15–46.
- Lewowicki, T. 2017. Edukacja międzykulturowa – kilka lat później. Zmiana uwarunkowań, pytania o kondycję, wyzwania. *Edukacja Międzykulturowa*. 2 (7), ss. 19–36.